

Jan Berting

GELUKKIG DAT DE WETENSCHAP NIET DE GEHELE WERELD IS

Over het WRR rapport *Identificatie met Nederland*, mijn kritiek daarop en de reactie van Dennis Broeders, Monique Kremer en Pauline Meurs kan een uitgebreid en maatschappelijk bezien ook zeer noodzakelijk debat worden opgezet. En ook binnen de sociale wetenschappen zelf is het nodig dat er op dit gebied meer orde op zaken wordt gesteld dan tot nu toe het geval is.

Het primaat van het individu?

In mijn korte reactie op het commentaar van Broeders c.s. zal ik mij beperken tot het rechtzetten van enkele zaken die mij ten onrechte in de schoenen worden geschoven. De lezers van *Sociologie* moeten zelf maar nagaan, op grond van lezing van de voorgaande bijdragen, in samenhang met lezing van het genoemde WRR-rapport, hoe ze over de genoemde problematiek denken.

Broeders c.s.; merken op: 'Berting is, zoals gezegd, overtuigd van het primaat van het individu en stelt dat de identiteit van individuen uiteindelijk individueel en persoonlijk is'. Deze opmerking geeft echter in het geheel niet mijn positie weer. Het primaat van het individu is namelijk geen sociologische of psychologische stellingname, of de uitdrukking van een persoonlijke voorkeur over de aard van het *individu*, maar een wijsgerig en juridisch uitgangspunt, waarop ons democratisch bestel is gefundeerd, een uitgangspunt dat nauw is verbonden met het leerstuk van de individuele gewetensvrijheid, met het recht op vrije meningsuiting en met het recht om zich met anderen te verenigen in het nastreven van gelijke en gemeenschappelijke doelstellingen.

Het volkomen autonome en rationele individu komt in de sociale werkelijkheid niet voor. Iedereen is het product van sociale omgevingen. Dat wil echter niet zeggen dat elk individu geheel is gedetermineerd door zijn sociale en culturele omgeving. Mensen zijn, zoals ik heb opgemerkt, niet alleen de neerslag van de samenlevingen en culturen waaruit ze voortkomen en waarin zij leven, zij hebben ook het vermogen persoonlijke creatieve bijdragen te leveren. We weten echter ook uit een niet verafgelegen verleden, dat onder bepaalde omstandigheden mensen zich vrijwillig kunnen onderwerpen aan politiek leiderschap dat erop is gericht hun individuele vrijheid te ontnemen.

De dreiging van collectivistische bewegingen blijft ook binnen de democratische samenlevingen in diverse vormen bij voortduring aanwezig.

Opvattingen over nationale identiteit

Een ander punt uit het commentaar op mijn bijdrage vereist eveneens een rechtzetting. Gezegd wordt namelijk door Broeders c.s. dat Berting een driedeling over het begrip nationale identiteit presenteert en ‘concludeert dat de eerste twee opvattingen over nationale identiteit “natuurlijk” verwerpelijk zijn...’. Het is onduidelijk waar die zin betrekking op heeft. Het begrip ‘natuurlijk’ komt in mijn tekst niet voor. Ik zeg nergens dat de eerste opvatting over nationale identiteit – opgevat als het specifieke van Nederland in vergelijking met andere landen – verwerpelijk is. Tegen de tweede opvatting – Nederland als collectief gedeelde culturele identiteit – verzet ik mij krachtig en daar is, gezien de rol ervan in de ontwikkeling van Europa, alle reden voor. Wanneer door Broeders c.s. wordt opgemerkt dat wetenschap nu eenmaal de wereld niet is, dan vraag ik me af of de WRR dan niet de taak heeft de resultaten van die analyse duidelijk te afficheren. Wetenschap is de wereld niet, maar heeft wel in die wereld een specifieke rol: het verhelderen van complexe problemen en het tijdig waarschuwen voor de gevaren die bepaalde collectivistisch bewegingen voor de democratie vormen.

Bij dit punt gaat het ook om het vergroten van het inzicht in de collectieve voorstellingen die groeperingen binnen de samenleving hebben over de werkelijkheid waarvan zij deel uitmaken. In de reactie op mijn bijdrage valt te lezen dat in het WRR-rapport genoegzaam aandacht wordt geschonken aan sociale stereotypen. Ik heb het echter niet over sociale stereotypen zoals daarover in de gebruikelijke vorm over wordt gesproken – als uitspraken en beelden die kunnen worden gekenmerkt als racistisch, xenofob, of antisemitisch, maar over de analyse van collectieve voorstellingen waarbinnen stereotypen hun plaats hebben en als het ware worden ‘verklaard’. Interessant is daarbij dat de meeste mensen die binnen een democratie zijn opgegroeid het besef hebben dat er een afstand bestaat tussen het sociale stereotype en de werkelijkheid waarbinnen ze leven. Daarentegen kennen vele mensen die uit niet-democratische samenlevingen voortkomen die relativering niet.

Een wetenschap van grote woorden

Aan het slot van hun reactie hebben Broeders het over een wetenschap van grote woorden. Die opmerking slaat niet op het rapport over *Identificatie met Nederland*, ofschoon daarvoor wel aanleiding is, gezien het veelvuldige, weinig uitgewerkte en gedifferentieerde gebruik van termen als ‘globalisering’,

‘europeanisering’, ‘multiculturalisering’, ‘individualisering’ en ‘individualisme’. Hun opmerking heeft betrekking op mijn taalgebruik, dat kennelijk binnen het geijkte poldermodel ongepast is. Ik verontschuldig mij hierbij voor dat grove taalgebruik. Ik kan als een verontschuldiging aanvoeren dat ik al vele jaren in het dagelijkse leven geen Nederlands gebruik en dat mijn relatief succesvolle integratie elders zo zijn consequenties heeft. Ik heb wel *mijn* Nederlandse identiteit grotendeels behouden en ik ben niet van plan mijn Nederlands paspoort binnenkort in te leveren.

In de slotpassage wordt door Broeders c.s. gezegd dat ‘de gebruikers van dergelijke grote woorden vaak geïnteresseerder zijn in het beëindigen van debatten dan in het aangaan daarvan’. Zij hopen met deze repliek een stap in de goede richting te hebben gezet. Ik hoop dat ook. De leden van de WRR behoren gevoelig te zijn, niet alleen voor wat de regering, en meer in het algemeen de ‘politiek’ aangaat, maar vooral voor de signalen die uit de samenleving doorklinken. Een gemakkelijke taak is dat zeker niet. Ik ben mij daarvan maar al te zeer bewust. Te meer omdat Nederland niet uitblinkt op het gebied van het maatschappelijke debat. De reacties in de pers op *Identificatie van Nederland* waren weinig verheffend en verschaften ons weinig informatie over de aard van dit maatschappelijke probleem, en ook de wetenschappelijke wereld slaagde er vooralsnog niet in enige orde op zaken te stellen. Wat staat een wetenschappelijk verantwoord debat thans nog in de weg?

Reactie op Julia Adams, Elisabeth S. Clemens en Ann Shola Orloff

In *Sociologie* 3, nr. 4, pp. 502-10 hebben Julia Adams, Elisabeth S. Clemens en Ann Shola Orloff enig commentaar geleverd op mijn artikel ‘Wat is historische sociologie?’, dat in hetzelfde nummer van *Sociologie* is afgedrukt (pp. 485-91). Zij schrijven: ‘According to Goudsblom, all sociology *should be* historical sociology’ (idem, p. 508). De twee door mij gecursiveerde woorden wijzen op een grondig misverstand. De strekking van mijn artikel is namelijk niet dat alle sociologie historisch *zou moeten zijn*, maar dat alle sociologie gebaseerd is op onderzoek naar een veranderende historische werkelijkheid en daarom onvermijdelijk historisch *is*. Dit is een tamelijk vérstrekkende en radicale stelling, die zeker aanleiding kan geven tot discussie. Een eerste vereiste daarvoor is echter wel dat de stelling als zodanig goed wordt begrepen en weergegeven.

Johan Goudsblom